

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXIII (1)

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXIII (1)

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN
OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
LXIII
No. 1

Editor in chief:
Dragana Radojičić

Editor of the Topic:
Sanja Zlatanović

International editorial board:

Radost Ivanova, Eleftherios Alexakis, Jana Pospíšilová, Karl Kaser, Gabriela Kiliánová, Milica Bakić-Hayden, Ingrid Slavec-Gradišnik, Marina Martynova, Fernando Diego Del Vecchio, Kjell Magnusson, Tatiana Podolinska, Peter Finke, Ana Dragojlović

Editorial board:

Gojko Subotić, Sofija Miloradović, Jelena Čvorović, Srđan Radović, Aleksandra Pavićević, Lada Stevanović, Ildiko Erdei, Jelena Jovanović

The reviewers:

Vojislav Stanovčić, Dušan Drljača, Dragana Antonijević, Slobodan Naumović, Irena Špadijer, Danijel Sinani, Biljana Sikimić, Branko Čupurdija, Gordana Gorunović, Mladena Prelić, Miroslava Malešević, Saša Nedeljković, Miroslava Lukić Krstanović, Ljiljana Gavrilović, Gordana Blagojević, Sanja Zlatanović, Jadranka Đorđević, Crnobrnja, Đorđina Trubarac Matić

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Vojislav Stanovčić, at meeting of the Department of Social Sciences SASA May 12th 2015

BELGRADE 2015

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LXIII

свеска 1

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Уредник Темата:

Сања Златановић

Међународни уређивачки одбор:

Радост Иванова, Елефтериос Алексакис, Јана Поспишилова, Карл Касер, Габриела
Килианова, Милица Бакић-Хејден, Ингрид Славец-Градишник, Марина
Мартинова, Фернандо Диего Дел Векио, Шел Магнусон, Татиана Подолинска,
Петер Финке, Ана Драгојловић

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Софија Милорадовић, Јелена Чворовић, Срђан Радовић,
Александра Павићевић, Лада Стевановић, Илдико Ердеи, Јелена Јовановић

Рецензентски тим:

Војислав Становчић, Душан Дрљача, Драгана Антонијевић, Слободан Наумовић,
Ирена Шпадијер, Данијел Синани, Биљана Сикимић, Бранко Ћупурдија, Гордана
Горуновић, Младена Прелић, Мирослава Малешевић, Саша Недељковић,
Мирослава Лукић Крстановић, Љиљана Гавриловић, Гордана Благојевић,
Сања Златановић, Јадранка Ђорђевић Црнобрња, Ђорђина Трубарац Матић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној 12. маја 2015.
године, на основу реферата академика Војислава Становчића

БЕОГРАД 2015.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011–2636–804
eisanu@ei.sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Рецензент:
академик Војислав Становчић

Лектор:
Ивана Башић

Превод:
Соња Жакула
аутори текстова

Дизајн корица
Горан Витановић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете и науке Републике Србије

Часопис Гласник Етнографског института САНУ индексиран је у:
DOAJ (Directory of Open Access Journals); SCIndeks (Српски цитатни индекс);
Ulrich's Periodicals Directory.
The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is indexed in: DOAJ (Directory of Open Access
Journals); SCIndeks (Srpski citatni indeks); Ulrich's Periodicals Directory.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /
главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) – Бео-
град : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 – (Београд
: Академска издања). – 24 cm

Годишње
ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института
COBISS. SR-ID 15882242

Садржај Summary

Тема броја: Град у Србији и Бугарској: компаративно ишчитавање актуелних процеса

Сања Златановић, <i>Град у Србији и Бугарској: компаративно ишчитавање актуелних процеса. Увод у темат</i>	9
Sanja Zlatanović, <i>The Town in Serbia and Bulgaria: a Comparative Reading of Current Processes. Introduction</i>	16
Ana Luleva, <i>Living with the World Heritage. An Ethnographic Study of the Ancient City of Nessebar, Bulgaria</i>	19
Ана Лулева, <i>Живети са светским наслеђем. Етнографско истраживање Старог града Несебара (Бугарска)</i>	32
Ivanka Petrova, <i>Social and Cultural Resources for the Setting up and Functioning of Family Enterprises in a Small Bulgarian Town</i>	35
Иванка Петрова, <i>Социјални и културни ресурси оснивања и функционисања породичних предузећа у малом бугарском граду</i>	47
Milena Benovska-Sabkova, <i>Urban Culture, Religious Conversion, and Crossing Ethnic Fluidity among the Bulgarian Muslims ('Pomaks')</i>	49
Милена Беновска-Сабкова, <i>Урбана култура, религијска конверзија и превазилажење етничке флуидности Бугара муслимана ('Помака')</i>	71
Љиљана Гавриловић, <i>Могућност Трећег: нематеријална културна наслеђа Града</i>	73
Ljiljana Gavrilović, <i>The possibility of the Third: Intangible Cultural Heritages of the City</i>	83
Соња Петровић, <i>И град и варош: сећања на свакодневни живот у предатном Београду</i>	85
Soňa Petrović, <i>Town and City: Memories of Daily Life in Pre-War Belgrade</i>	99
Дејан Крстић, <i>Зајечар: поглед на један провинцијални и погранични град у Србији</i>	101
Dejan Krstić, <i>Zaječar: A View of a Provincial and Border Town in Serbia</i>	119

VARIA

Никола Ф. Павковић, <i>Слава или Крсно име код Срба</i>	123
Nikola F. Pavković, <i>The Slava or Patron Saint's Day among the Serbs</i>	145
Мирјана Павловић, Младена Прелић, <i>Држава, статистика, мањине и моћ: етнички 'други' у Кнежевини и Краљевини Србији у огледалу пописа становништва</i>	147
Mirjana Pavlović, Mladena Prelić, <i>The State, Statistics, Minorities and Power: ethnic 'Others' in the Duchy and Kingdom of Serbia as Viewed through the Lens of National Census</i>	165
Mariyam Kerimova, <i>Russian Ethnology at The End of the 19th – the First Third of the 20th Century. Schools and Methods</i>	167
Маријам Керимова, <i>Руска етнологија у периоду од краја XIX до прве трећине XX века. Школе и методе</i>	175
Бранислав Пантовић, Ивана Башић, <i>Значај 'двоструке укорењености' (Потенцијал исељеника у међународним интеракцијама и креирању имица држава)</i>	177
Branislav Pantović, Ivana Bašić, <i>The Importance of 'Double Embeddedness' (The Potential of Migrants in International Interactions and in the Creation of National Images)</i>	192
Нина В. Аксић, <i>Птице злослутнице у словенским веровањима</i>	193
Nina Aksić, <i>Birds of Ill Omen in Slavic Beliefs</i>	211
Selena Stanković, <i>Sur l'emploi des toponymes du Kosovo-Metohija en français d'aujourd'hui</i>	213
Селена Станковић, <i>О употреби косовскометохијских топонима у француском језику данас</i>	228

Научна критика и полемика Discussion and Polemics

Надежда Бојаринцева-Карабашевић, <i>Мали градови – велики проблеми. Социјална антропологија малог града</i>	229
Милан Томашевић, <i>Архитекстура сећања</i>	231
Срђан Радовић, <i>Између црвеног и црног: Сплит и Мостар у култури сјећања</i>	233
Дуња Њаради, <i>Бесконачна игра позиционирања</i>	235

Чланак Олге Јурјевне Артјомовој (О. Ю. Артѣмова, *Класична социјална антропологија и савремене грађане*) резултат је научних пројеката који су се реализовали у малим градовима Русије. Аутор на примерима показује како методи и тематика класичне социјалне антропологије могу да се користе у теренским истраживањима савременог становништва малих градова Русије. Она доказује да има много сличног између начина живота малих заједница аборигина и савремених малих градова. Осим тога, Олга Артјомова анализира могућности примене социоантрополошких истраживања малих градова и констатује да су социјални антропо-

лози у могућности да формулишу проблеме града и да обрате пажњу друштва на њих.

На крају књиге се налазе слике које допуњују неке од чланака објављених у овом зборнику.

Резимирајући садржај зборника који је објавио Институт за етнологију и антропологију "Н. Н. Миклухо-Маклај" РАН, можемо закључити да је он обухватио много занимљивих тема и да укључује радове засноване на истраживањима градова (како савремених, тако и у историјској ретроспективи) од Сибира до Јужне Европе.

Надежда Бојаринцева-Карабашевић

Архитектура сећања

Srđan Radović, *Grad kao tekst*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2013.

Књига *Град као текст* бави се упоредном анализом стратегија коришћења топографије и урбаног називља у конструкцији, деконструкцији и реконструкцији националних идентитета. Срђан Радовић анализира процесе који су захватили државе настале на простору Југославије и осветљава настојања елита у кодификацији порука кроз имена улица и тргова у стварању културно политичког имагинаријумасавремених нација. Радовић нам осветљава свеприсутно „етничко чишћење одоимије“ на постјугословенским просторима као културну праксу нових националних елита и појашњава нам употребу имагинарних градских рута кроз инструментализацију својеврсних мнемоника важних политичких и културних идеја и сентимената.

У уводном поглављу *Простор, идентитет, памћење*, аутор нас упознаје са аналитичко-методолошким апаратом уз који именовање и преименовање градског називља добија сопствени значај у процесу формирања и потврђивања културних вредности и идентитета. Упућујући нас на значај концепта хегемоније у разумевању прераспоређивањанационалних елита, аутор подвлачи значај одонима у политичкој арени новонасталих држава које, користећи различите политичке праксе и дискурсе, стварају сопствене репрезентације и наративе. Истакнуто је схватање да комеморативни називи и имена улица уписују идеологију у простор чинећи од њих интегрални део наше свакодневице, па самим тим, и нашег схватања стварности.

Након уводног поглавља, Радовић нас подсећа на *(Де)комеморацију* као процесе памћења и заборављања, који имају једнаку важност у креирању националних идентитета. На примеру имена улица Јосипа Броза показује нам процес брисања сећања, као и обнављања успомена на донедавно скрајнуте великане. У приказу судбина улица са Титовим именом, идеолошки аспекти градског називља добијају свој потпуно јасан израз, а видљиви су у свим државама некадашње Југославије, које понекад необуздано ревидирају и реинтерпретирају сопствено културно наслеђе у жељи да забораве „неприкладне“ сегменте.

Исписивање *Града као етнонационалног текста* чини поглавље које компаративно приказује процес конструкције новонасталих или обновљених идентитета широм некадашње Југославије, пре свега у Бањалуци и Приштини. Радовић нам представља својеврсно сублимирање националних пројеката и њихову просторну репрезентацију у именима градских улица. Аутор нас подсећа како географске мапе постају својеврсни историјски-ревијари.

Главни град као текст представља архитектуру нових државних престоница, описујући реконфигурацију њихове симболичке топографије и промене национално инспирисаних одонима. Реконструкције националних идентитета на читавом простору југоисточне Европе захтева значајне симболичке интервенције и поновно овладавање централним градским целинама, које се идеолошки прерађују у складу са новонасталим околностима и културним контекстом. Жељени идентитети се конструишу у вртлогу транзиционих промена и неретко бивају производ политичких надметања и надвладавања снажнијег у датом изборном циклусу.

Напокон, у завршном поглављу, *Актери политика и контраполитика простора*, Радовић нам описује процесе преговарања, односно пружања отпора наметнутим називима улица и тргова у процесима креирања алтернативних идентитета урбаних целина. Како владајуће политичке и друштвене елите имплементирају сопствене идеолошке агенде у настојању да успоставе сопствену културну доминацију, једнако тако наилазе на отпор и субверзију најразличитијих друштвених група и поткултура. Опозициони дискурси и алтернативни идентитети исписују сопствену архитектуру и симболички овладавају урбаним целинама нудећи један полиморфни и динамични приказ идентитета града, који се налази у непрекидном исписивању, преписивању и дописивању.

Радовићева монографија пружа увид у тенденциозну употребу назива улица, тргова и других урбаних простора, разоткривајући јасну комисијску кодификацију порука посредством мапирања градова у свим новонасталим државама након распада Југославије. Он јасно показује сукоб заинтересованих елита, произашао из жеље за хегемонијом, у каналисању историјских, политичких и културних сентимената друштва. Симболичко овладавање градом представља незаобилазан израз доминације власти и њене манифестације којом наше путање бивају трасиране кроз националну историју. Радовић показује како владајуће политичке и друштвене елите настоје да упишу сопствене идеолошке агенде у урбани простор. Град као текст представља систем знакова који нас спроводи кроз званичну, договорену и пречишћену историју и упућује на презентације прошлости и система вредности који доминирају друштвом. Међутим, исто тако нас подсећа на двосмерност исписивања града као текста, показују-

ћи нам значај отпора, преговарања и инсистирања алтернативних заједница на сопственим урбаним текстовима. Срђан Радовић нас подсећа да архитектура трансформише град у простор историјских сећања, културног имагинаријума и политичких визија и да, као таква, она бива саставни део нашег поимања стварности. Самим тим, важност њеног правилног читања додатно добија на значају.

Књигу је неопходно прочитати да не бисмо заборавили да град као текст представља: „арену политичких дискурса и пракси у којој се културе непрестано репродукују и трансформишу“ (Radović, 2013, 12). Књига нас подсећа да су одоними укључени у наше свакодневне животе и да на тај начин утичу на поимање друштвене стварности, чиме могу трансформисати наш однос према историји, култури и идентитету, индукујући вредност коју им придаје-

мо. Град схваћен као текст артикулише специфичне идентитете који бивају производ доминације одређених елита у специфичним културно-историјским контекстима, а самим тим разумевање његовог исписивања постаје важно средство пружања отпора наметнутим решењима. Такође, важност исписивања противсећања и мањинских варијанти идентитета, подвлаче виталност сваке културе понаособ и способност њених носилаца да се мењају и прилагођавају најразличитијим околностима. Важност рада Срђана Радовића огледа се управо у подсећању на способност житеља градова да их пишу сами, без обзира на то колико су доминантни дискурси и културне политике одлучни, односно у подсећању на важност константне евалуације јавне меморијалне, споменичке и одонимијске баштине.

Милан Томашевић

Између црвеног и црног: Сплит и Мостар у култури сјећања

Тематски сусрет између урбаних истраживања (историјских, социолошких, етноантрополошких и др.) и истраживања културе сећања показао се у најновије доба као плодотворан приступ који осветљава многе феномене детерминисане чињеницом да градови поседују изразит потенцијал за снажну пројекцију слике о прошлом. Како Андреас Хујсен (Andreas Huyssen) наводи, градови се могу посматрати као палимпсести, носиоци сећања на знамениту прошлост, где је овакво читање града условљено и видљивим просторним маркерима, и представама и сећањима; иако се не граде

са циљем меморијализације, градови имају капацитет да отелотворе, материјализују и репрезентују колективно памћење, и да га сублимишу у простору и времену. Управо овакав меморијализацијски потенцијал градова предмет је истраживања представљеног у књизи сплитског историчара Драгана Марковине „Између црвеног и црног. Сплит и Мостар у култури сјећања“. Ова монографија објављена је 2014. године као заједничко издање издавачких предузећа *Plejada* из Загреба и *University Press – Magistrat izdanja* из Сарајева, и она истражује ток и начине на које су јавне представе о поменутом